

Из домаћег права пословања са иностранством

О девизном пословању

Девизно пословање обухвата плаћање и наплаћивање у пословању са иностранством у оквиру девизног режима. Девизни режим односно девизни систем је скуп прописа којима се регулише платни промет са иностранством; садржи прописе о стицању и располагању девизама, о девизним ограничењима, девизној контроли, динару као средству плаћања у земљи и другим аспектима девизног пословања. У девизном систему сваке државе постоје одређена ограничења која могу бити више или мање строга и детаљна. Под девизна ограничења у Југославији потпада пословање девизама, валутама (све врсте ефективног страног новца, осим страног кованог новца, који се сматра племенитим металом), племенитим металима, те хартијама од вредности. Сврха девизних прописа је чување вредности динара и очување односно побољшање платног биланса земље.

Девизе су потраживања у иностранству (по било ком основу) која гласе на страну валуту, без обзира начин располагања (чековима, меницама, упутницама, налозима и др.), као и ефективни страни новац, осим кованог страног новца. Правна лица и предузетници их остварују извозом роба и услуга и другим наплатама у страном новцу, обављањем привредних делатности у иностранству (в. спољнотрговинско пословање), узимањем кредита у иностранству, као и продајом превозних докумената домаћим лицима у међународном ваздушном, поморском, железничком и друмском саобраћају за услуге које се пружају на иностраним релацијама. Физичка лица девизе могу стећи радом у иностранству, наслеђем и сл.

Овлашћене банке продају девизе за плаћање по текућим трансакцијама домаћих правних и физичких лица. Куповина и продаја девиза врши се на јединственом девизном тржишту по званичном курсу. Јединствено девизно тржиште чине послови куповине и продаје девиза између овлашћених банака и других домаћих лица, између овлашћених банака међусобно и на међубанкарском тржишту девиза. Међубанкарско тржиште девиза је део јединственог девизног тржишта на коме се купују и продају девизе између пословних банака и између тих банака и Народне

банке Југославије (НБЈ). НБЈ купује и продаје девизе на Међубанкарском тржишту девиза ради одржавања ликвидности плаћања према иностранству, утицаја на курс динара и обезбеђења девизних резерви земље. Банке купују и продају девизе у име и за рачун других домаћих лица, у своје име и за њихов рачун, те у своје име и за свој рачун.

Банке овлашћене за девизно пословање су банке које имају овлашћење НБЈ да врше платни промет са иностранством, те овлашћење да, поред платног промета, обављају и кредитне послове са иностранством; за поједине трансакције овлашћене су банке које по прописима могу обављати девизно-валутне послове у Југославији.

На јединственом девизном тржишту девизе се могу куповати промтно и на термин. Промтна куповина односно продаја девиза је трансакција која се спроводи (пренос девиза на девизни рачун купца и динара на рачун продавца девиза) у року од највише два радна дана од дана потписивања закључнице. Куповина/продаја на термин је аранжман са роковима извршења од 20 дана до једне године у складу са уговором о продаји. Терминска продаја врши се по курсу о коме се договоре уговорне стране. Народна банка има овлашћење да утврди највиши курс динара по коме се могу продавати односно куповати девизе на термин, те да привремено ограничи или забрани такве послове.

На међубанкарском тржишту девиза формира се (на основу курсева по којима су закључени послови куповине и продаје девиза) јединствени средњи курс динара. Овај курс примењује се на све трансакције, као и на куповину и продају девиза у земљи. На основу средњег курса динара у односу на стране валуте образују се куповни и продајни курс додавањем односно одузимањем марже утврђене прописом о раду јединственог девизног тржишта. Средњи курс се примењује у обрачуну царине и других увозних дажбина. Куповни курс примењује се за обрачун наплате извршене у девизама, ради исплате динара правном лицу или предузетнику. Продајни курс динара примењује се за обрачун плаћања у девизама по налогу правног лица или предузетника. За потребе статистике користи се курс по коме је утврђена пројекција платног биланса Југославије. Пројекција платног биланса Југославије је годишњи акт којим се предвиђају све економске трансакције између домаћих и страних лица; пројекција нарочито обухвата вредност извоза и увоза робе и услуга и другог неробног прилива (текуће трансакције), финансијске трансакције са иностранством, салда текућих и динарских трансакција, те промене у девизним резервама. Остваривање пројекција платног биланса и девизне политике прати НБЈ и о томе месечно извештава Савезну владу. Ако се не остварују предвиђене пропорције платног биланса, Савезна влада је овлашћена да предузима мере које могу обухватити забрану трансфера девиза ради обављања привредних делатности у иностранству, мере за подстицање остваривања девизног прилива те друге мере.

Девизе се појављују као специфична роба која, без обзира на законску регулативу, има своје реално (тзв. »црно«) тржиште на којем се формира њихова динарска противвредност која се разликује од званично утврђеног курса.

Девизе се користе за плаћања у иностранству. Платни промет са иностранством врши се у девизама и у динарима на начин који прописује НБЈ. Платни промет са земљама с којима је закључен међународни уговор о платном промету врши се у складу са тим уговором (клиринг). НБЈ посебно уређује наплаћивање по пословима малограничног промета и по међународним сајамским компензационим пословима.

Правно лице и предузетник дужни су да извезену роби и извршене услуге, као и потраживања из иностранства по другим основама, наплате у уговореном року, с тим да овај рок не може бити дужи од 60 дана. НБЈ може, под прописаним условима, продужити рок наплате извезене робе и услуга. Рок није прописан за наплату извезене робе и извршених услуга страним лицима у оквиру привредних делатности у слободним и царинским зонама (слободно уговарање рока наплате). Услуге извршене у ваздушном, железничком, друмском, поморском, речном и ПТТ саобраћају наплаћују се у роковима и по поступцима прописаним међународним уговорима.

Пословне јединице (погони, градилишта) предузећа која изводе инвестиционе радове у иностранству могу, изузетно од правила да се премије домаћим лицима наплаћују у динарима, платити премију осигурања и наплатити штету у девизама. Правно лице односно предузетник који изводи инвестиционе радове у иностранству дужан је да у року од 60 дана од дана наплате од инвеститора унесе у Југославију девизе до износа трошкова плаћених у Југославији у динарима (купљена роба и извршене услуге за потребе радова у иностранству, исплата зараде домаћим радницима у динарима по пословима у иностранству и др.). У истом року, рачунајући од уговореног момента наплате, извођач је дужан да, по окончању радова, унесе у земљу девизе које је држао на рачуну у иностранству и које је користио за потребе конкретног посла који је извршаван у иностранству (из наплата извршених у току радова, из иностраних кредита). Правно лице или предузетник који обавља привредне делатности у иностранству дужни су да добит остварену у иностранству по том основу такође унесу у земљу у року од 60 дана од дана обрачуна у којем је та добит утврђена.

Основно средство плаћања на територији Југославије је динар. Забрањено је плаћање и наплаћивање у девизама или у злату између домаћих лица, између страних лица и између домаћих и страних лица у Југославији ван јединственог девизног тржишта (сем у случају изузетака прописаних законом). Забрањено је и закључивање послова којима се обезбеђује да се вредност уговорне обавезе у динарима израчунава на основу цене злата или курса динара у односу на стране валуте.

Домаћа и страна физичка лица могу држати девизе на девизном рачуну или на девизној књижици код овлашћене банке (не постоји обавеза домаћих грађана да држе девизе на девизном рачуну или књижици, већ је то решење предвиђено као

могућност). Физичко лице може са свог девизног рачуна и књижице подизати ефективни страни новац. Физичко лице може своје потраживање по основу држања девиза на девизном рачуну/књижици продати домаћем правном или физичком лицу преко овлашћене банке. Југословенски грађани могу имати рачуне у иностранству ако бораве или су боравили ван граница земље по основу привременог запослења или ако су на раду у дипломатско-конзуларним представништвима Југославије (за време трајања таквог рада у иностранству), као и за држање д. по основу наследства и поклона, те у другим случајевима када су девизе остварене у иностранству. Верске заједнице, фондације и легати, задужбине, хуманитарне организације и удружења грађана могу девизе које добију као поклон или хуманитарну помоћ држати на девизном рачуну или девизној штедној књижици код овлашћене банке.

Правно лице и предузетник имају обавезу да своје девизе полажу и држе на свом девизном рачуну код овлашћене банке, а могу их продати тој или другој овлашћеној банци. Плаћање и наплаћивање у обављању послова са иностранством правно лице врши преко овлашћене банке; исто правило важи и за предузетника. НБЈ може, под прописаним условима, изузетно одобрити правном лицу или предузетнику држање девизног рачуна у иностранству; прописи посебно наглашавају да овлашћена банка може држати девизе код иностраних финансијских институција.

Страна лица могу држати девизе и динаре (стечене по основу продаје деевиза овлашћеној банци, учешћа у добити, преноса са рачуна другог страног лица) код овлашћених банака у Југославији као депозите на тзв. нерезидентним рачунима.

Плаћање по спољнотрговинским пословима према иностранству (текуће трансакције) као и отплата доспелих обавеза по кредитима из иностранства врши се слободно. Авансно плаћање за робу и услуге из иностранства је знатно ограничено, тј. могу се у начелу плаћати само већ увезена роба и извршене услуге. Предузеће које врши услуге у међународном робном и путничком превозу и ПТТ саобраћају и организација за осигурање имовине и лица и предузеће које извози робу или услуге по основу уговора о дугорочној кооперацији могу уговари плаћање и наплаћивање преко контокорентног рачуна који се успоставља са страним лицем (с правом пребијања дуговања и потраживања код кооперације). Дуговни односно потражни салдо на контокорентном рачуну у току и на крају календарске године морају бити у одређеном односу (не може бити већи од 20% од износа фактурисаних услуга у претходној години, а код кооперације већи од 40% вредности испорука у извозу и увозу извршених у претходној години).

Плаћање према иностранству врши се преко банке. Банка плаћање врши по налогу правног лица, предузетника или физичког лица, који су дужни да, ако не располажу девизама на свом девизном рачуну, банци уплате динаре по продајном курсу. Ако банка прихвати налог за плаћање према иностранству и прими уплату динара, а не изврши налог у уговореном року, курсне разлике и камате које настану по основу закашњења падају на терет банке.

Трансфер добити остварене на основу удела или акција у предузећу и повраћај средстава из предузећа по престанку предузећа односно чланства у предузећу и износ добити коју страна лице оствари у Југославији у послу извођења инвестиционих радова су слободни, уз услов да су измирене доспеле обавезе у Југославији. У иностранство се слободно могу изнети и динари које странац држи на нерезидентном рачуну.

Режим изношења и уношења односно слања динара, ефективног страног новца и хартија од вредности преко границе такође је прописан и у одређеним случајевима подлеже одобрењу. Уношење девиза и хартија од вредности у земљу је слободно.

Злато у иностранство могу извозити и износити НБЈ у непрерађеном облику, правна лица и предузетници који се баве производњом злата – у непрерађеном облику, овлашћене банке у кованом облику и друга домаћа лица у непрерађеном и кованом облику и по одобрењу НБЈ. Произвођачи злата могу продавати непрерађено злато правним лицима и предузетницима који га користе у својој редовној делатности, НБЈ те у иностранству (у количини и вредности утврђеним дозволом надлежног савезног органа управе). Топљење и прераду злата у полугама могу вршити само корисници злата за сопствене потребе и потребе других корисника злата, док је топљење кованог злата забрањено.

Девизне резерве чине потраживања НБЈ, овлашћених банака и других домаћих правних лица и предузетника на рачунима у иностранству, хартије од вредности које гласе на стране новчане јединице којима располажу НБЈ, овлашћене банке и домаћа правна лица, монетарно злато и ефективни страни новац. Девизне резерве Југославије користе се за одржавање ликвидности плаћања иностранству и за интервенције на јединственом девизном тржишту. Сталне девизне резерве представљају део девизних резерви којима се обезбеђује минимум опште ликвидности плаћања према иностранству (висина не може бити нижа од износа просечних двомесечних плаћања иностранству извршених у претходној години). Текућим девизним резервама обезбеђује се текућа ликвидност у плаћањима са иностранством.

Девизна контрола је контрола извршавања прописа и мера на подручју девизног пословања (платни промет са иностранством, стицање и располагање девизама, уношење и изношење динара и злата, изношење хартија од вредности и сви други аспекти девизног пословања). Контроли подлежу правна лица, предузетници, физичка лица, органи и организације, а врше је надлежни савезни органи управе и НБЈ. Савезни органи врше контролу пословања правних лица (укључујући и банке и друге финансијске организације) и предузетника, а НБЈ контролу банака и финансијских институција. Савезни орган управе надлежан за спољну трговину врши девизну документарну контролу извоза и увоза роба и одређених услуга које обављају домаћа лица прегледом исправа и документације које јој се подносе у складу са прописима.